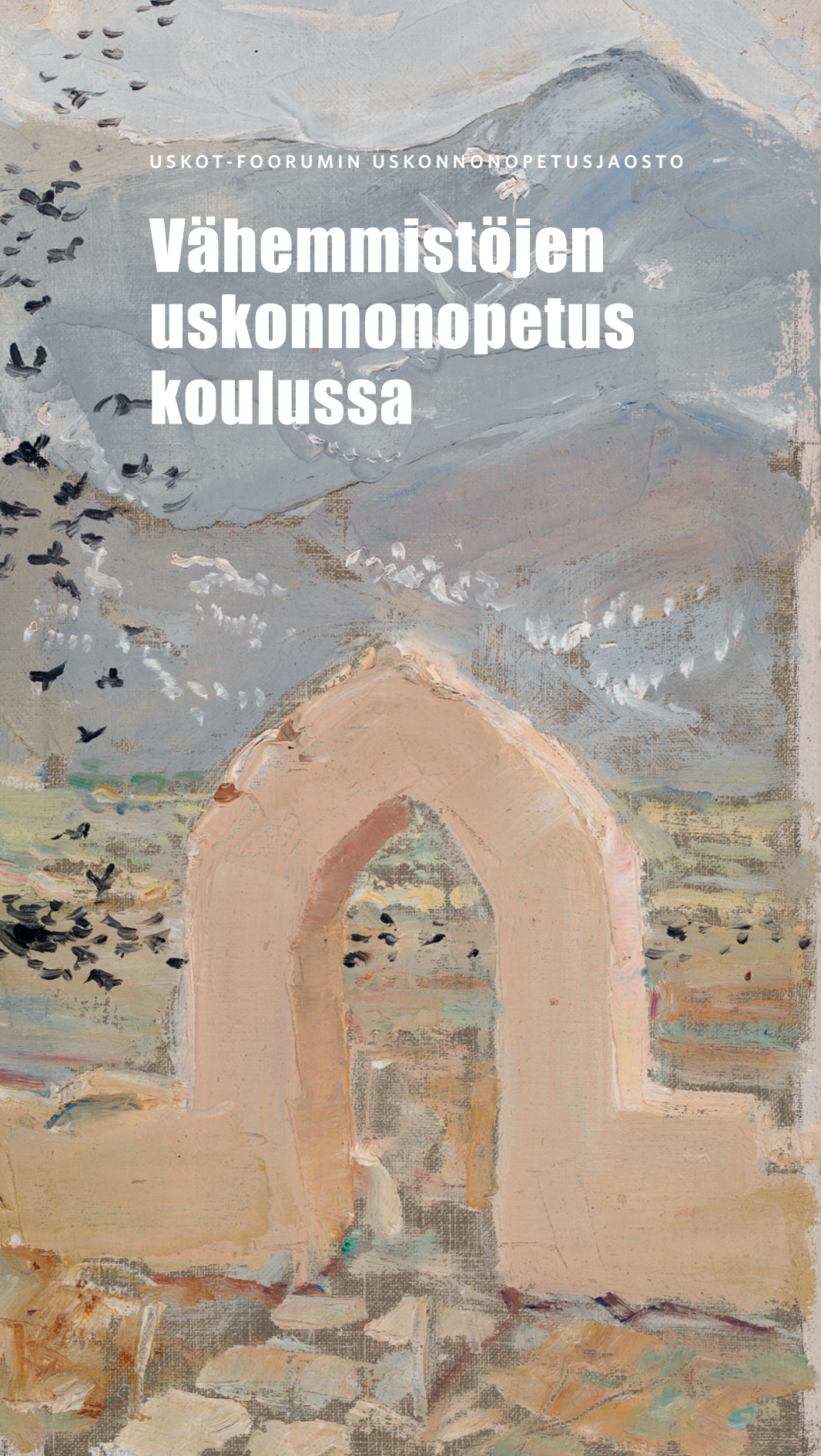

USKOT-FOORUMIN USKONNONOPETUSJAOSTO

Vähemmistöjen uskonnonopetus koulussa

VÄHEMMISTÖUSKONTOJEN NÄKÖKULMA USKONONOPETUSJÄRJESTELYKESKUSTELUUN

Maallistuva suomalainen ja pohjois-mainen yhteiskunta ei enää ymmärrä uskontojen ja siten myöskään uskononopetuksen merkitystä nykyisessä hektisessä ajassa ja elämäntavassa. Kuitenkin maailmanlaajuisesti tutkituna uskontojen merkitys ja ihmisten kuuluminen uskonnollisiin yhdyskuntiin on kasvavaa.

Uskonnoilla on merkittävä globaali vaikutus. Muovaamalla ihmisten elämää, arvoja, käytöstä ja kulttuuria ne tarjoavat vastauksia perustaviin elämänkysymyksiin ja voivat toimia yhteisöllisyyden, identiteetin ja sosiaalisen koheesion lähteenä. Uskonnot ovat myös läsnä politiikassa, taloudessa ja kulttuurissa, mikä korostaa niiden moninaista vaikutusta maailmanlaajuisesti.

Suomessa keskustelu uskononopetuksesta on jakautunut oikeastaan kahteen pääleiriin. Ensimmäinen haluaisi korvata koulujen uskononopetuksen jonkinlaisella yleissivistävällä katsomusaineella, jossa uskontoja käsiteltäisiin samalla painoarvolla kuin filosofioita, poliittisia tai muita maailmankatsomuksellisia aatteita ja irrottaa etiikka omaksi, aatteista riippumattomaksi kokonaisuudeksi. Tämä leiri tuntuu vähättelevän tai jopa pelkäävän uskontoja ja uskononopetusta. Tämän vuoksi he usein pyrkivät myös kieltämään uskonnollisten ilmiöiden tai tilaisuuksien läsnäolon koulun arjessa. Ei joulukirkkoa, suvivirttä tai barokkikonsertteja, saati sitten vähemmistöuskontojen tilaisuuksia. Toki liikuntatunnilla voi joskus joogata.

Toinen leiri tunnustaa kyllä uskonnon kouluopetuksen tärkeyden, mutta pelkää toisen leirin syytöksiä pikkusormen antamisesta uskonnoille ja mm. monen uskonnon opettamisesta aiheutuvia kuluja ja vaikeaksi koettuja opetusjärjestelyitä. Monet tuon leirin kannatta-

vat tuntuvat ajattelevan, että uhraamalla vähemmistöuskontojen opetus voidaan varmistaa ylipäättänsä uskonnon (siis ainakin enemmistöuskontojen) opetus ja opettajien (lue ev.lut. opettajien) työsuhteet.

Meidän mielestämme opetusjärjestelyiden kärkenä tulisi kuitenkin olla lapsen hyvä, myös vähemmistöuskontojen lapsen hyvä. Suomalainen koulujärjestelmä tukee suomalaisen kulttuurin ymmärtämistä ja oppimista monen aineen kautta. Enemmistöuskonnon opetus voi tähän opetukseen nojata. Suomalainen kulttuuri on täynnä uskonnollisia vaikutteita kansallisista jumalanpalveluksista (valtiopäivien avajaiset ja presidentin virkaanastujaispalvelus), siniristilipusta ja taajamien kirkonkylästä tv:n joulukalentereihin. Mutta vähemmistöuskontojen kohdalla tilanne on toinen. Pelkästään kalenteri tai tapakulttuuri on erilaista. Ja nyt ei tarvitse puhua metakulttuurisista asioista kuten naisen asemasta tai vastaavista.

Suomalainen koulu pyrkii pitämään huolta kaikista oppilaistaan. Rakentamaan heille vahvan itsetunnon, identiteetin. Vanhan yhtenäiskulttuurin aikana, kun lähes kaikki kuuluivat samaan kirkkokuntaan, se oli helpompaa. Ovat vähemmistöuskontojen edustajat sitten satoja vuosia Suomessa asuneiden perheiden lapsia tai maahan eri syistä muuttaneita uussuomalaisia, kuuluu suurin osa koulujen kansalaisuuskasvatuksesta kaikille katsomuksesta riippumatta. Mutta sitten, kun kuvaan astuu uskonnollisen kuvaston asiat, vähemmistölapset eivät enää tunnistaakaan itseään.

Oman uskonnon opetus on kovin paljon muutakin kuin vain uskononopetusta. Se on kielitietoista, uskonto-suomi-uskontotietoista, joka opettaa mm. paitsi sitä, mikä on kunkin uskonnon perusoppi, myös sitä, miten jokin uskonto pitää sopeuttaa Suomen olosuhteisiin, lakeihin ja tapoihin. Uskononopetus on kotout-

tavaa. Ja kuitenkin samaan aikaan turvallista. Se tarjoaa aikuisen, joka tuntee (ainakin jos opettaja on oikein koulutettu ja itse opettamaansa uskontoon kuuluva) lapsen kodin uskonnollisen maailman. Aikuisen, joka omalla esimerkillään osoittaa olevan mahdollista saavuttaa tasa-arvoinen asema enemmistösuomalaisten kanssa.

Kotikielen ja oman uskonnon opetus ovat maahanmuuttajaoppilaalle henkireikiä. Näissä ryhmissä he eivät edusta vähemmistöä. Vähemmistöuskontojen oppilaat eivät koe asiaa kuten enemmistö. Oman uskonnon tunnilla vähemmistöuskontojen oppilaat ovat niin sanotusti omiensa parissa. Oman uskonnon tunneilla uskaltaa puhua asioista, joita ei voi ottaa puheeksi muilla oppitunneilla.

Oman uskonnon tunnilla kohtaavat saman uskonnon uussuomalaiset ja kantasuomalaiset oppilaat, joilla on yhteinen uskonto. Jos edellä mainittujen uskontojen kulttuurit ovat joskus oppilaan aikaisemman kotimaan takia erilaisia, on erojen vertaaminen saman uskoisten oppilaiden välillä helpompaa. Vaikka kielitaito on puutteellinen, uskontotunnilla on yhteisymmärrystä ja siellä puhutaan asioista, joista kukaan muu opettaja ei puhu. Tällaisia ovat siis eri uskontoihin liittyvä tapakulttuuri ja suomalaisesta kalenterista puuttuvat juhlat.

Eri opinnäytteissä on tullut esille oman uskonnon opetuksen kotouttava vaikutus (esim. Inkeri Rissanen, 2014, Elisa Hyvärinen, 2014). Kotoutusnäkökulma oli esillä myös Itä-Suomen yliopiston ortodoksisen uskonnon oppilaille tehdyssä kyselyssä vuonna 2016 (perusopetuksen yhdeksännet luokat ja lukio).

Kieltenopettaja opiskelee opintojensa pääaineena kielen, jota opettaa. Samalla hän oppii paljon kielen kulttuurista. Jos uskonnonopettajalle antaa lyhyen kurssin jostain uskonnosta, hän varmasti oppii sen suuret linjat, muttei osaa selittää oppilaille eri uskontojen nyansseja ja moninaisia yksityiskohtia. Tällöin opettaja ei pysty antamaan oppilaille sellaista opetusta kuin pystyy antamaan omasta uskonnostaan käsin.

Esimerkiksi vieraana jonkun toisen uskonnon jumalanpalvelukseen tai juhlaan osallistunut tuskin ymmärtää näkemänsä syviä pohjavirtauksia. Olisi hyvä ottaa koulukielessä käyttöön käsite kansallistettu uskonto. Ja ymmärtää puhua oppilaiden integroinnista (joka ei tarkoita assimilaatiota), segregoitumisen sijaan.

Oman uskonnon opetus

Oman uskonnon opetuksella on Suomessa pitkät perinteet. Esimerkiksi Ortodoksista uskontoa on opetettu Suomen koululaitoksessa yli sata vuotta. Samoin Helsingin juutalainen yhteiskoulukin, joka antaa opetusta juutalaisessa uskonnossa, perustettiin jo vuonna 1918, siis ennen oppivelvollisuuslakia ja lakia uskonnonvapaudesta. Kansakoululaki puolestaan määritteli kouluissa järjestettävää uskonnonopetusta jo vuonna 1923. Käytännöksi tuli opetuksen järjestäminen oppilaiden enemmistön mukaan, mutta jos vähemmistönä olevaan uskontoon kuului vähintään kahdeksan oppilasta, ja huoltajat vaativat oman uskontokunnan mukaista opetusta, heille tuli järjestää oman uskontokunnan mukaista opetusta. Uskontokuntiin kuulumattomille oppilaille järjestettiin tunnustuksetonta uskonnonhistoriaa ja siveysoppia, jos heitä oli vähintään viisi. ([HTTPS://WWW.EDUSKUNTA.FI/PDF/SAADOKSET/247-1957.PDF](https://www.eduskunta.fi/pdf/SAADOKSET/247-1957.pdf))

Keskustelussa yhteisestä katsomusaineesta tulee esiin, että monet vähemmistöuskontoihin kuuluvat kannattavat nykyistä uskonnonopetusmallia tai vastustavat yhteistä katsomusainetta, koska kokevat oman uskonnon opetuksen tärkeäksi. Tähän on monia syitä.

Vähemmistöuskontoon kuuluvat oppilaat kuuluvat usein myös muihin vähemmistöihin, esimerkiksi kielen tai kulttuurin suhteen. Erityisesti heille oman uskonnon opetus toimii turvallisenä tilana. Oman uskonnon opetus on paikka, jossa oppilas ei edusta vähemmistöään vaan saa olla hetkellisesti enemmistöä, vertaisensa parissa.

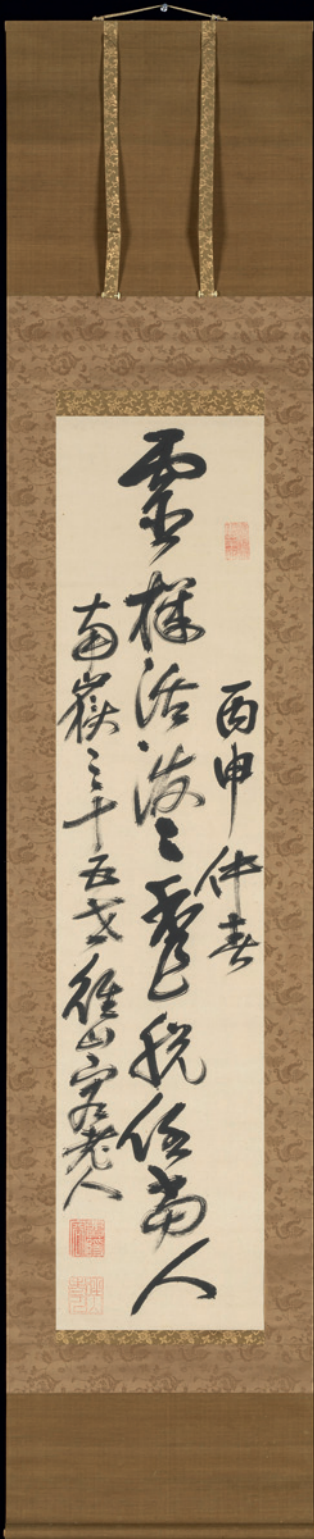
Karta kaikkea pahaa.

Harjoita kaikkea hyvää.

ZEKKAI CHŪSHIN N.1380-1405
PYHÄ JAE (GĀTHĀ) BUDDHALAISTEN
OPETUSTEN SUTRASTA (HOKKU-GYŌ)

METROPOLITAN MUSEUM OF ART,
WASHINGTON D.C.

Inspiraation aalto
ja esteetön elinvoima -
Valaistuminen riippuu
jokaisen omista
ponnisteluista.

HIIN TSÜYÖ 1656
METROPOLITAN MUSEUM OF ART,
WASHINGTON D.C.

Osalle oppilaista oman uskonnon oppitunnit saattavat olla ainoita, joissa hän kokee todella olevansa osa ryhmää. Toisaalta oman uskonnon tunneille osallistuminen ja asioista yhdessä keskusteleminen näyttää yleensä lapselle myös monimuotoisuuden oman uskonnon sisällä. Tradition sisältä tuleva oman uskonnon opettaja on yleensä samalla oppilaan kulttuurin tuntija, minkä johdosta hänen roolinsa oppilaan elämässä saattaa olla hyvinkin merkittävä.

Uskontoon liittyy tapoja ja perinteitä, jotka nivoutuvat perheen elämään ja yksilön identiteettiin. Ortodoksit ovat olleet vähemmistönä Suomessa yli tuhat vuotta. Ortodoksisuus on elämäntapa, ei pelkästään uskomista itäisen tradition mukaan. Tapa- ja juhla-kulttuuri on toinen kuin enemmistöllä. Erilainen kulttuuri (esim. ristinmerkin teko) aiheutti myös kiusaamista. Siksi oman identiteetin vahvistaminen liitettiin opetussuunnitelmaan.

Koulussa annettava opetussuunnitelman säätelemä oman uskonnon opetus tarjoaa oppilaille tietoa ja ymmärrystä omasta taustastaan ja mahdollistaa uskonnon neutraalimman tarkastelun ja kysymysten esittämisen helpommin kuin esimerkiksi uskonnolliseen toimintaan osallistuessa. Oman katsomuksen tapoja ja perinteitä on turvallista käsitellä oman uskonnon tunneilla. On hyvä muistaa myös, että nykyisen opetussuunnitelman mukaan kaikissa katsomusaineissa tutustutaan myös muihin kuin omaan katsomukseen. Nämä seikat luovat pohjan monimuotoisen katsomuksellisen ja kulttuurisen dialogin mahdollistamiseksi.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa puhutaan koulujärjestelmämme arvoista. Siellä sanotaan muun muassa seuraavasti: "Jokaisella on oikeus kasvaa täyteen mittansa ihmisenä ja yhteiskunnan jäsenenä. Tässä oppilas tarvitsee kannustusta ja yksilöllistä tukea sekä kokemusta siitä, että kouluyhteisössä häntä kuunnellaan ja arvostetaan ja että hänen oppimisestaan ja hyvinvoinnistaan välitetään." (PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITEL-

MAN PERUSTEET, 15) "Oppiessaan oppilas rakentaa identiteettiään, ihmiskäsitystään, maailmankuvaansa ja -katsomustaan sekä paikkaansa maailmassa." (PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET, 15)

Oppilaan kasvaminen täyteen mittaansa ihmisenä ja yhteiskunnan jäsenenä ei voi jättää oppilaan uskontoa kokonaan huomioimatta. Oppilas on yhteiskunnan jäsen osana yhteisönä jäsenistöä. Oppilaan uskonto nivoutuu usein hyvin tiiviisti hänen identiteettiinsä ja vaikuttaa hänen ihmiskäsitykseensä, maailmankuvaansa ja -katsomukseensa. Salliiko yhteinen katsomusaine todella opetussuunnitelman perusteiden mukaisen kannustamisen, yksilöllisen tuen, kuuntelemisen ja arvostamisen?

Perusopetuksen opetussuunnitelmassa sanotaan myös seuraavasti: "Oppilaita tuetaan rakentamaan omaa arvoperustaansa. Koulun ja kotien yhteinen arvopohdinta ja siihen perustuva yhteistyö luovat turvallisuutta ja edistävät oppilaiden kokonaisvaltaista hyvinvointia. Henkilöstön avoin ja kunnioitava suhtautuminen kotien erilaisiin uskontoihin, katsomuksiin, perinteisiin ja kasvatusnäkemuksiin on rakentavan vuorovaikutuksen perusta. (PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET, 15) "Opetus tukee oppilaiden oman kulttuuri-identiteetin rakentamista ja kasvua aktiivisiksi toimijoiksi omassa kulttuurissaan ja yhteisössään sekä kiinnostusta muita kulttuureita kohtaan." (PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET, 16)

Opetussuunnitelma on jokaista koulutuksen järjestäjää ja opettajaa velvoittava. Oppilaan arvoperusta pohjautuu yleensä varsinkin alakouluiässä perheen arvoperustaan, riippumatta siitä onko taustalla jokin uskonto vai ei. Arvopohdinta oman uskonnon tunneilla on turvallista, kun ei tarvitse pelätä niiden kommentteja, jotka eivät tunne asiaa ja suhtautuvat siihen kummeksuen tai vihamielisesti.

Oman uskonnon tunnilla suhtautuminen kodin uskontoon, katsomukseen ja perinteisiin

on yleensä avointa ja kunnioittavaa ja sen opetus tukee erityisesti oppilaan oman kulttuuri-identiteetin rakentumista ja kasvua aktiiviseksi toimijaksi omassa kulttuurissaan ja uskonnollisessa yhteisössään. Yhteisen katsomusaineen myötä perusopetuksen opetussuunnitelman tekstejä pitää kenties muokata myös muilta osin, jotta opetussuunnitelma toteutuu.

Yhteisen katsomusaineen haasteita

Oman uskonnon opetus ei ole haasteetonta. Vähemmistöuskontojen näkökulmasta tällä hetkellä oman uskonnon opetuksen haasteena on mm. opetusmateriaalin puute, tuen saaminen oppilaalle oman uskonnon opetuksen tunneille, joissakin ryhmissä hyvin isot monen luokkatason opetusryhmät, opetuskielen haasteet oppilaille tai opettajalla, alueelliset erot opetuksen järjestyksessä, puutteellinen tiedotus lasten oikeuksista oman uskonnon opetukseen sekä muodollisesti pätevien opettajien löytyminen. Keskustelussa tuodaan usein esiin myös opetuksen järjestäjän kannalta haasteet oppituntien järjestämisessä ja aikataulutuksessa, opettajien rekrytoinneissa sekä rahoituksessa.

Suomalaisen koulujärjestelmän vahvuus piilee paitsi korkeasti koulutetuissa ja työhön sitoutuneissa opettajissa sekä laajalla osallistujajoukolla tehdyissä opetussuunnitelmien perusteissa ja niihin laadituissa hyvissä oppimateriaaliaineistoissa. Viimeksi mainitut pitävät nykyään sisällään paitsi perinteisiä painettuja oppikirjoja, myös niiden e- ja äänikirjaversioita, työ- ja tehtäväkirjoja sekä opettajan ohjeita. Tämä pitää paikkansa melkein kaikkien kouluissa opettavien aineiden kohdalla lukuun ottamatta suurinta osaa uskontojen oppimääriä.

Oppimateriaalien julkaiseminen on Suomessa kaupallista toimintaa. Kaikilla suurilla kustantamoilla on omat kirjasarjansa ala- ja yläkouluihin, lukioihin ja moniin ammatillisen koulutuksen aineisiin. Pienryhmäisten uskontojen kohdalla vuosittain tarvittava kirjojen määrä

ei usein ylitä kaupallisen kannattavuuden kynystä ja siksi niihin ei ole saatavilla kaupallisten kustantajien tuottamaa materiaalia.

Puutetta korvaamaan on säädetty Opetushallitukselle velvollisuus tuottaa opetusmateriaalia sellaisiin aineisiin, joihin ei kaupallista materiaalia tuoteta. Määrärahat vain ovat kovin vähäiset ja siksi on edullisempaa tuottaa sähköistä kuin painettua opetusmateriaalia. Tämä on harmillista monesta syystä. Painettu, käsissä kosketeltava kirja on oppilaalle konkreettisempi todiste oman uskonnon arvostamisesta kuin e-kirja. Usein pienryhmäisten uskontojen oppijoiden joukossa on suomi toisena kielenä oppijoita, joille fyysinen kirja olisi sekä uskonnon että suomen kielen oppimista edistävä asia.

Oman haasteensa muodostaa sekin, että oppikirjakirjoittaminen on ihan oma taiteenlajinsa, ja mitä suomalaisittain pienemmästä uskonnosta on kyse, sitä pienempi on joukko, josta kirjoittajia voi rekrytoida. Ja niillä, joilla osaamista on, on usein täydet opetustunnit ja monenlaisia uskontojensa luottamustoimia opettamisen päälle. Hyvän oppimateriaalin laatiminen vaatii kuitenkin paljon aikaa eikä sivutoiminen kirjoittaminen kirjojen valmiiksi saattamista nopeuta. Apua ei ole saatavissa myöskään uskontoa opiskelevien joukosta, sillä suurinta osaa uskonnoista ei voi Suomen yliopistoissa ainakaan pääainepainotteisesti opiskella tai niistä valmistua muodollisesti päteviksi uskonnonopettajiksi.

Avuksi tarjotaan usein uskontoja muuta kautta opiskelleita. Jos he tulevat traditioiden sisältä, mutta eivät ole opettajia, he eivät usein osaa laatia opetussuunnitelmien mukaista opetusmateriaalia ja jos he tulevat traditioiden ulkopuolelta, he eivät usein hallitse nyansseja ja laativat tekstiä, joka pitää uudelleenkirjoittaa.

Yhteinen katsomusaine esitetään usein helppona ratkaisuna. Katsomusaineiden uudistamista koskevan kehittämisryhmän raportti kuvaa nykymallin hyviä puolia ja nostaa esiin kuitenkin siihen liittyviä haasteita ([HTTPS://](https://)

WWW.OPH.FI/SITES/DEFAULT/FILES/DOCUMENTS/KATSOMUSAINEN KEHITTÄMISRYHMÄN_%20LOPPURAPORTTI.PDF)

”Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksen (SALMENKIVI & ÅHS 2022, 18) mukaan ”nykymallisessa katsomusaineiden opetuksessa on merkittäviä ansioita, jotka liittyvät esimerkiksi huoltajien ja oppijan katsomustaustan sekä vähemmistöjen oikeuksien huomioimiseen, laadukkaisiin opetussuunnitelmiin sekä useimmissa tapauksissa korkeasti koulutettuihin aineiden opetuksen ammattilaisiin”. Nämä nykymallin ansiot tunnustettiin myös katsomusaineiden kehittämissäryhmässä.” (KATSOMUSAINEN UUDISTAMISTA KOSKEVAN KEHITTÄMISRYHMÄN RAPORTTI, 10)

Kuten kehittämissäryhmäkin tuo esille, yhteinen katsomusaine poistaisi joitakin nykymallin yhdenvertaisuusongelmia, mutta loisi uusia. ”Toisaalta sekä selvityksessä (SALMENKIVI & ÅHS 2022, 197-204) että katsomusaineiden kehittämissäryhmässä tuotiin esiin argumentteja, joissa nykymuotoisen katsomusaineiden opetuksen nähtiin huomioivan yhteistä oppiainetta paremmin katsomukselliset vähemmistöt ja lapsen kotoaan saaman katsomuskasvatuksen ja siten tukevan vähemmistöjen yhdenvertaisuutta esimerkiksi identiteetin tukemisen sekä maahanmuuttotilastaisten kotoutumisen näkökulmista.

Yhteinen oppiaine kaventaisi väistämättä niitä sisältöjä, joihin oman uskonnon tai elämäntutkimustiedon opetuksessa on ollut nykyisellään mahdollista keskittyä, koska yhteiseen oppiaineeseen olisi luonnollisesti mahdotonta mahduttaa kaikkia niitä sisältöjä, joita eri oppimäärissä tällä hetkellä on yhteensä.” (KATSOMUSAINEN UUDISTAMISTA KOSKEVAN KEHITTÄMISRYHMÄN RAPORTTI, 21)

Yhteisen oppiaineen kehittäminen vaatii jaetun ja hyväksytyksen käsityksen siitä, missä määrin uskonnot ja elämäntutkimustieto ovat suhteessa uuteen oppiaineeseen ja mitä oppiaineen tavoitteet ja sisällöt ovat. Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksessä (SALMENKIVI & ÅHS, 193-194) on havaittu yhteisen mallin kannat-

tajien kesken melko täydellinen jakautuminen kahtia näkemyksissä opetuksen keskeisimmistä tavoitteista. Vähemmistöuskontojen pelkona on, että yhteinen katsomusaine tarkoittaa uskonnon poistamista kokonaan tavoitteista ja sisällöistä. Yhteinen oppiaine tarkoittaa joka tapauksessa sitä, että oppiaineen luonne muuttuu täysin.

Vähemmistöuskontojen opetussuunnitelmassa on tällä hetkellä olennaisiksi katsottuja oppisisältöjä. Artikkeleihin pyydettiin esimerkiksi mainintaa siitä, mitä sisältöjä valitsisimme uuteen yhteiseen katsomusaineeseen. Ajatus tuntuu melkoisen mahdottomalta. Miten valittaisiin ”yhteiseen kieliaineeseen” edes suomen kielen tuntimäärää vastaavaan oppituntien määrään sisällöt kaikista Suomessa opetettavista äidinkielistä sekä vieraista kielistä? Uskonto on yhtä lailla osa kulttuuria ja identiteetin muovaajaa kuin kielet.

Miten valittaisiin yhteiseen katsomusaineeseen tärkeimmät asiat? Kuka saisi määrittellä sen? Jos suuresta sisällöstä valitaan muutama asia kustakin katsomuksesta tutustuttavaksi, eikö kaikki jää hyvin pintapuoliseksi, kun tutustuttavaa on niin paljon? Eikö se olisi ikään kuin kuvataiteessa olisi vain 15 minuutin miniluentoja yhdestä kunkin taidesuuntauksen edustajasta kerrallaan ilman, että koskaan pääsee itse tuottamaan mitään? Annetun tiedon perusteella keskusteltaisiin taidesuuntauksista tietämättä niistä juurikaan mitään, ymmärtämisestä tai kokemisesta puhumattakaan. Sellaista tuskin nähtäisiin hyvänä tai tarkoituksenmukaisena taidekasvatuksena. Katsomusaineiden ollessa kyseessä sellainen tunnutaan kuitenkin nähtävän hyvänä ja tavoiteltavana.

Dialogisuus

Yhtenä perusteena yhteiselle katsomusaineelle on usein esitetty dialogisuuden lisääminen. Vähemmistöuskonnot toivottavat dialogisuuden mielellään tervetulleeksi. On kuitenkin

muistettava, että dialogisuuteenkin tarvitaan tietoa ja ymmärrystä. Lapsen ja nuoren on vaikea keskustella omasta uskonnostaan, kulttuuristaan, tavoistaan tai perinteistään, jos hänellä ei ole tietoa niistä ja niiden taustoista.

On myös tärkeä muistaa, että dialogia ei käydä vain luokkahuoneessa vaan useimmiten sen ulkopuolella. Dialogi onnistuu myös nykyisessä mallissa. Kun paikalla on myös opetetavan uskonnon opettaja, dialogi on turvallista. Uskontojen välinen dialogisuus on hyvin tavoiteltavaa. Yhtä tärkeää on myös uskonnon sisäinen dialogi. Yhteisessä uskonnonopetuksessa jälkimmäinen jää hyvin suppeaksi, jos opettaja ei oikeasti tunne opettamaansa uskontoa.

Oppilailta esiin nousevat kysymykset liittyvät hyvin usein uskonnon opin mukaiseen elämään, tapakulttuuriin ja muuhun kulttuurialueeseen. Näihin kysymyksiin harvoin löytyy vastauksia oppikirjoista. Kun opetettava uskonto on jokin vähemmistöuskonnoista, oppilaat tietävät olevansa vähemmistöä ja saattavat kokea vähemmistöstressiä. Jos opettaja on tradition ulkopuolelta ja osa enemmistöä, hän ei kykene välttämättä edes tiedostamaan tätä oppilaiden kokemusta vähemmistöön kuulumisesta eikä sen vaikutuksia.

Kaikessa opetuksessa pyritään oikean tiedon jakamiseen. Opettaja, jolla ei ole syvempää tuntemusta opettamastaan uskonnosta, voi jakaa virheellistä tietoa. Tämä itsessään on opetussuunnitelman toteutumisen esteenä. Virheellisen tiedon jakaminen voi myös aiheuttaa ristiriitoja opettajan, oppilaan ja perheen välille. Opettajan jakamasta virheellisestä tiedosta seuraa uskottavuusongelma, joka voi heijastua koskemaan koko koululaitosta.

Uskonnonopettajaksi pyrkivällä on usein jonkinlainen uskonnollinen tausta. Koska uskonto vaikuttaa identiteettiin suuresti, on tietyn uskonnollisen identiteetin omaavan opettajan vaikea opettaa toista uskontoa niin, että hän ei tarkastele sitä oman uskontonsa lasien läpi. On siis suuri riski, että tradition ulkopuolelta tuleva

opettaja opettaa katsomusainetta puutteellisesti tai jopa väärin.

Opettaja, jolla on sama vähemmistötausta jakaa kokemuksia ja voi tukea oppilaita koulun ja yhteiskunnan arjessa, joka monesti on haastava vähemmistöille.

Opetuksen järjestäjällä ja rehtoreilla on suuri rooli palkatessaan vakituisia opettajia sekä sijaisia. Jos rekrytoijalla ei ole ymmärrystä näistä asioista, opetussuunnitelman toteutuminen on vaarassa. Rekrytointiprosessiin liittyy myös muita huomioitavia seikkoja. Esimerkiksi tradition ulkopuolelta tulevat opettajat saattavat pitää itsensä ohittamista valinnassa epäoikeudenmukaisena, jolloin rekrytoijan pitää pystyä perustelemaan valintansa. "Ihannetilanteessa" opettajaksi valitaan kantasuomalainen tai hyvin kotoutunut uussuomalainen traditiosta tuleva opettaja. Jotta tämä on mahdollista, opettajan koulutus tarvitsee kehittämistä.

Dialogisuuden korostamisessa on myös varjopuolensa. Pelkona on, että vähemmistöuskontoon kuuluva lapsi joutuu dialogisuuden nimissä edustamaan omaa uskontoaan oppitunneilla, joilla käsitellään hänen uskontoaan tai keskustellaan erilaisista aiheista, joihin halutaan erilaisia näkökulmia. Tällöin lapsi ei saa olla oppimassa omasta uskonnostaan tai keskustelemassa ilman annettua roolia vaan hän joutuu tuomaan vähemmistöön kuulumistaan esille.

Lapsi joutuu vaikeaan asemaan miettiesään millaisena hänen tulisi oma uskontonsa esittää ja kuinka hänen sanansa vaikuttavat muiden mielikuviin hänen uskonnostaan. Tällainen vastuu on liian suuri lapselle, joka ei sitä itse halua ottaa. Moni lapsi ei kehtaa kieltäytyä, vaikka kokisi tilanteen epäreiluna tai ahdistavana. On muistettava, että uskonnolliseen vähemmistöön kuuluvien lasten kokemukset ovat erilaisia kuin valtaväestöön kuuluvien lasten kokemukset. Jos nämä kokemukset eivät tule kuuluviin esimerkiksi lapsen kokiessa erilaisuutta suuressa ryhmässä, kunnioittavaa dialogia on vaikea saavuttaa.

Ken tuntee itsensä ja muut

Tunnistaa täällä myös Idän ja lännen

Jotka eivät ole enää erotettavissa

TEKSTI MUISTOMERKIN JALUSTASSA.

GOETHEN VIIMEINEN MERKITTÄVÄ

RUNOKOKOELMA VUOSILTA 1819-1827

ERNST THEVIS UND FABIAN RABSCH, HAFEZ-GOETHE-MUISTOMERKKI.

WEIMAR, BEETHOVENPLATZ

TEOS PYSTYTETTY 1300-LUVULLA ELÄNEEN SAKSALAISEN RUNOILIJAN
JOHANN WOLFGANG VON GOETHEN JA PERSIALAISEN RUNOILIJAN
HAFISIN MUISTOKSI. SE PALJASTETTIIN VUONNA 2000 KANSAINVÄLISEN
KULTTUURIEN VÄLISEN VUOROPUHELUN TEEMAVUODEN YHTEYDESSÄ.

KUVA WIKIMEDIA COMMONS, CC BY-SA 4.0

Vuonna 2023 tehdyssä Gradussa haasteltiin Turussa yhteistä katsomusainetta opiskelevia seitsemäsluokkalaisia. ([HTTPS://WWW.UTUPUB.FI/BITSTREAM/HANDLE/10024/176211/MIRJA-PITKANEN_PROGRADU.PDF?SEQUENCE=1&ISALLOWED=Y](https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/176211/MIRJA-PITKANEN_PROGRADU.PDF?SEQUENCE=1&ISALLOWED=Y))

Vaikka tutkimuksen mukaan oppitunteihin liittyi hyviäkin tunteita, haastattelussa nousi esiin kielteisiä tunteita, joita oppilailla oli. Oppilaat kertoivat negatiivisesta vuorovaikutuksesta toisten oppilaiden kanssa, mikä herätti muun muassa kiukkua ja ärtymystä. Nämä tunteet syntyivät, kun luokkakaverit puhuivat rasis-tisesti tai vähättelevästi muista uskonnoista ja kulttuureista. Tällaiset tilanteet eivät olleet yksittäisiä tai harvinaisia.

Oppilaat kertoivat, että rasis-tisia kommentteja oli saattanut syntyä tilanteissa, joissa käsiteltiin jotakin vähemmistöuskontoa esimerkiksi opettajan näyttämän videon tai oppikirjassa olevien kuvien avulla. Jotkut oppilaat olivat liittäneet omalta luokalta videon tai kuvan kanssa samannäköisen henkilön kyseiseen uskontoon kuuluvaksi ja kyseisen oppilaan perheenjäseniä saatettiin myös kommentoida rasis-tisesti. Haastattelujen mukaan nämä ikäviä tunteita herättäneet tilanteet eivät kohdistuneet heihin itseensä vaan he kokivat näitä tunteita ikävän käytöksen kohdistuessa heidän luokkatovereihinsa.

Oppilaiden mukaan oli myös tilanteita, joissa vähemmistöuskontoon kuuluvat joutuivat olemaan esimerkkeinä erilaisuudesta. Yhteisestä katsomusaineesta puhuttaessa helposti kuvitellaan, että dialogisuus onnistuu tuosta vain ja ongelmia ei tule olemaan. Nämä käytännön kokeilut ovat kuitenkin osoittaneet, että juuri sitä, mitä pelätään tapahtuvan, tapahtuu.

Opettajan pätevyys

Vähemmistöuskonnon näkökulmasta yhteisen katsomusaineen opettajan pätevyys on siis hyvin haastava kysymys. Kuka on muodollisesti pätevä opettamaan monista uskonnoista, joista

tietää vain jotakin kirjasta lukemaansa? Voiko muodollinen pätevyys antaa todellisen pätevyyden opettaa uskonnollista traditiota ja kulttuuria, jota ei ole itse kokenut? Uskonnollisia perinteitä ja tapoja on hyvin vaikea opettaa, jos ei ole tradition sisäistä kokemusta asioista. Pelkona on, että oppilaille merkityksellisiä asioita vähätellään käsiteltäessä niitä hyvin pintapuolisesti ymmärtämättä opetettavaa asiaa.

Ennen kuin yhteistä katsomusainetta voidaan alkaa muodostamaan, pitää ratkaista kysymykset muodollisesta pätevyydestä sekä miten siihen koulutetaan. Yhteistä katsomusainetta ei voida ottaa käyttöön ennen kuin on riittävästi sekä muodollisesti että osaamiselta päteviä opettajia opetusta antamaan.

On myös mietittävä, kuka on riittävän neutraali opettamaan kaikista katsomusaineista niin, ettei opettajan oma katsomus tule opetuksessa läpi. Muidenkin aineiden kohdalla tiedämme sen olevan hyvin haastavaa. Ympäristöasioista kiinnostunut opettaja usein painottaa ympäristöasioita opetuksessaan, musiikkia taitava tuo musiikkia mukaan opetukseen, taidetta rakastava käyttää usein taideteoksia opetuksessaan. Nyt jo on esimerkkejä siitä, kuinka esimerkiksi evankelisluterilaisesta traditiosta tuleva opettaja opettaa toista uskontoa oman tradition näkökulmasta, niin että oppilas vastaa kokeessa opettajan kysymyksiin ”oikein”, mutta toisin kuin omassa traditiossa asia nähdään.

Aineenopettajan koulutuksen vahvuuksia on ainesisältöjen osaaminen. Jos ainesisällöt muuttuvat täysin, koulutuksen on myös muututtava. Miten järjestetään olemassaolevien aineenopettajien täydennyskoulutus? Onko kaikkien uskontojen aineenopettajilla yhdenvertaiset mahdollisuudet samaan täydennyskoulutukseen ja samaan muodolliseen pätevyYTEEN.

Joskus ilmassa on leijunut ajatus, että evankelisluterilaisen uskonnon aineenopettajat olisivat automaattisesti muodollisesti päteviä opettamaan yhteistä katsomusainetta. Näinhän ei tietenkään voi olla, kuten historian opettaja-

kaan ei ole yhtäkkiä tehdyllä päätöksellä muodollisesti pätevä opettamaan filosofiaa, vaikka onkin filosofian maisteri.

Tällä hetkellä luokanopettaja saa muodollisen pätevyyden opettaa evankelisluterilaista uskontoa tai elämäntietoa muutamien opintopisteiden katsomusaineen didaktiikalla. Se ei millään tuo pätevyyttä opettaa kaikista katsomuksista tavalla, joka on sensitiivinen, yhdenvertainen, dialoginen ja laadukas.

Tälläkin hetkellä moni luokanopettaja tuskailee sen kanssa, että saattaa joutua opettamaan ainetta omaa katsomustaan vastaan. Kuinka paljon haastavammaksi opettajalle käy yhteisen katsomusaineen opettaminen, kun ei itsellä ole tietoa, ymmärrystä eikä varsinkaan kokemusta eri katsomuksista tulevien oppilaiden todellisuudesta perheessä, kulttuurissa ja meidän yhteiskunnassamme.

On myös otettava huomioon riski kulttuurisesta omimisesta ja siihen liittyvistä seurauksista. Esimerkiksi monet vähemmistöperheet kokevat oman tradition ulkopuolisen opettajan antaman opetuksen petoksena, koska sen kautta lapsi omaksuu stereotyyppistä ja väärää tietoa omasta traditiostaan. ([HTTPS://JOURNAL.FI/ARTICLE/VIEW/131085](https://journal.fi/article/view/131085))

Eri katsomusten opettaminen tasapainoisesti ja tasa-arvoisesti on hyvin haastavaa. Jääkö yhteisessä katsomusopetuksessa vähemmistöt edelleen vähemmistöiksi, vai käsitelläänkö vähemmistöjen katsomuksia yhtä paljon ja tasapuolisesti? Vähemmistöuskontojen näkökulmasta onkin kenties parempi, että ei yritetä ympätä kaikkia katsomuksia yhteen ja samaan vaan opetetaan kokonaan jotakin muuta, esimerkiksi filosofiaa, jossa kaikki ovat lähtökohteisesti tasavertaisessa asemassa.

Lopuksi

USKOT -foorumin opetusjaosto, joka tämän tekstin on yhdessä laatinut, ei kata kaikkia

Suomen uskontoja. Se ei kata myöskään kaikkia niitä uskontoja, joita Suomessa voidaan koulussa opettaa. Opetusjaostoon kuuluu myös enemmistöuskonnon, evankelisluterilaisen kirkon edustus. Vaikka evankelisluterilainen kirkko ei jaa vähemmistöasemaa, huolenaiheet yhteisen katsomusaineen suhteen ovat samanlaisia. Tapaamisemme ovat hyvin dialogisia ja toisia kunnioittavia. Me aikuiset kykenemme siihen, koska tunnemme omat uskontomme ja olemme valmiita edustamaan uskontojamme.

Edustammeko me eri uskontojen virallisia kantoja yhteisen katsomusaineen suhteen? Kirkoilla ja uskonnoilla ei oikein ole sellaisia toimielimiä, jotka ottaisivat virallisesti asiaan kantaa. Edustaako opetusjaoston jäsenen näkemys kaikkien samaan uskontoon kuuluvien näkökulmaa? Luonnollisestikaan ei, koska jokaisella on vapaus omaan mielipiteeseen. Kuhunkin edustamaamme uskontoon kuuluvan enemmistön näkökulma tulee kuitenkin kauttamme kuuluville. Suurin osa keskustelun aiheena olevista asioista on kuitenkin yhteisiä jokaiselle vähemmistöuskonnolle ja monet myös enemmistöuskonnolle. Siksi puhumme enemmän yhdellä suulla kuin jokaisen uskonnon erillisinä edustajina.

Yhteiskunnassa näyttää olevan vallalla suuntaus korostaa negatiivista uskonnonvapautta. Uskonto halutaan piilottaa tai ainakin rajata hyvin tarkkaan missä ja miten se saa näkyä. Yhteisen katsomusaineen mallissa puheen tasolla on ikään kuin tavoitteena antaa kaikille mahdollisuus tulla nähdyksi muille oman uskontonsa edustajana osallistuessaan dialogiin. Mallissa kuitenkin määritellään uskonnon näkyvyys paljon pienemmäksi ja merkityksettömämmäksi kuin mitä se tällä hetkellä oppilaille on. Me USKOT-foorumissa haluamme vaikuttaa positiivisen uskonnonvapauden ylläpitämiseen. Oman uskonnon oppitunnit on yksi merkittävä positiivisen uskonnonvapauden tekijä.

USKOT-foorumi ry on uskontojen yhteistyöjärjestö, joka edustaa kattojärjestönä kahdeksaa uskontokuntaa: kristinuskoa, islamia, juutalaisuutta, myöhempien aikojen pyhiä, buddhalaisuutta, hindulaisuutta, bahá'í-uskoa ja ahmadiyyoja sekä näiden uskontojen useita suuntauksia.

USKOT-foorumin tarkoituksena on vaalia yhteiskuntarauhaa. Edistämme uskontojen välistä vuoropuhelua, yhteistyötä ja keskinäistä kunnioitusta. Uskonnonvapaus ja yhdenvertaisuus ovat Foorumin keskeisiä arvoja. Oikeus harjoittaa uskontoaan ja elää sen mukaisesti sekä kaikkien uskontojen tasavertaisten oikeuksien puolustaminen ovat demokraattisen yhteiskunnan kulmakiviä. Foorumi edistää kaikessa toiminnassaan uskonnon ja katsomusten näkyvää roolia osana jokapäiväistä elämää. Foorumi tekee yhteistyötä viranomaisten kanssa, toimii asiantuntijana uskontoihin liittyvissä asioissa, osallistuu yhteiskunnalliseen keskusteluun ja järjestää erilaisia tapahtumia.

Foorumissa toimii kuusi jaostoa, joissa teemoina ovat ihmisoikeudet, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, kansainväliset asiat, uskonnonopetus, viestintä ja nuoriso. Jaostojen tehtävänä on toimia neuvoa-antavina asiantuntijaeliminä. Jaostojen jäsenet edustavat Foorumin jäsenuskontoja ja jokaisen jaoston alan asiantuntemusta.

Uskonnonopetus nousi USKOT-foorumin asialistalle ensimmäisen kerran kesäkuussa 2012, kun maan hallitus päätti uskonnonopetuksen tuntien vähentämisestä. Seuraavana keväänä Foorumin vuosikokous päätti nimetä vuoden 2013 uskonnonopetuksen teemavuodeksi, ja vuosina 2014–2015 Foorumi antoi viranomaisille kaikkiaan viisi uskonnonopetusta koskevaa lausuntoa. Ensimmäiset Foorumin järjestäytyneet jaostot perustettiin vuonna 2017, mukaan lukien uskonnonopetusjaosto.

Foorumin uskonnonopetusjaostossa on nykyään edustettuna monet vähemmistöt: Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen

Kirkko, juutalaisuus, islamista sekä sunnalaisuus että shiialaisuus, buddhalaisuus, hindulaisuus, bahá'í-usko, ortodoksit, katolilaiset ja ruotsinkieliset ortodoksit sekä evankelis-luterilainen kirkko.

Vuonna 2017 Foorumin vasta perustettu uskonnonopetusjaosto järjesti Uskonnonopetus ja vähemmistöt -seminaarin, johon osallistui viranomaisia, tutkijoita ja eri uskontojen edustajia. USKOT-foorumi teki vuonna 2017 Kansalliselle koulutuksen arviointikeskukselle (KARVI) arviointialoitteen yhdenvertaisuuden toteutumisesta uskonnonopetuksessa. Vuonna 2020 Foorumi julkaisi oppaan yhdenvertaisuuden edistämiseen perusopetuksessa erityisesti silmällä pitäen katsomusaineita. Se on edelleen ajankohtainen. Uskonnonopetus on sidottu mo-
neen lakiin ja asetukseen toisin kuin muut oppiaineet. Keskeiset asiat opetuksen säädöksistä ja niihin liittyvistä oikeussuojakeinoista on koottu yhteen oppaaseen, joka on tarkoitettu opetushenkilöstön lisäksi myös muita viranhaltijoita ja oppilaiden huoltajia varten.

Viime vuosina jaosto on ottanut aktiivisesti kantaa keskusteluun uskonnonopetuksesta ja vähemmistöjen oikeudesta saada oman uskonnon opetusta. Useita uskonnonopetusjaoston jäseniä oli mukana Opetushallituksen asettamassa katsomusaineiden kehittämisen työryhmässä vuosina 2022–2024. Työryhmän loppuraportti julkaistiin 5.3.2025. USKOT-foorumi kannattaa uskonnollisen moninaisuuden näkyvyyttä koulumaailmassa ja edistää vähemmistöjen näkökulmaa. Foorumi katsoo, että ylioppilaskirjoitusten laajentaminen on erittäin positiivista uskonnollisten vähemmistöjen kannalta. Eri uskontojen edustavuuden lisääntyessä suomalaisessa yhteiskunnassa, opetusta tulee kehittää monipuolisempaan suuntaan eikä vähemmistöjen ääniä saa supistaa keskusteluissa.

Voit ladata oppaan yhdenvertaisuuden edistämiseen perusopetuksessa erityisesti silmällä pitäen katsomusaineita Foorumin verkkosivuilta: <https://uskot.fi/?p=2579>

PAUL GAUGUIN, IA ORANA MARIA (TERVE MARIA) 1891. ATUONA, HIVA OA,
MARQUESASSAARET
METROPOLITAN MUSEUM OF ART, WASHINGTON D.C.

KIRJOITTAJAT
USKOT-FOORUMIN USKONNONOPETUSJAOSTO
MIRJA TAPOLA
DANIEL WEINTRAUB
SIRPA OKULOV
SUAAD ONNISELKÄ
OSMO VARTIAINEN
MILENA PARLAND
TIINA HYYTIÄINEN
TUULA VINKO
PEKKA IIVONEN
PARTOW IZADI
KATRI KUUSIKALLIO, TOIMINNANJOHTAJA